

TÜRKİYE DIŞ TİCARETİNDE TIBBİ VE AROMATİK BİTKİLER¹

Ünal KARİK²

Mustafa ÖZTÜRK²

ÖZET

Tıbbi ve aromatik bitkiler ulusal ekonomimize olan katkıları ve yöre halkına sağladığı ek gelir ile tarımsal ürünler içerisinde önemli bir yere sahiptir.

Türkiye sahip olduğu ekolojik koşullar nedeniyle, bitki türlerinin çokluğu bakımından dünyanın en zengin ülkeleri arasında yer almakta olup, pek çok bitkinin gen merkezi konumundadır. İhracatın ve iç tüketimin kaynağını genelde doğal olarak yetişen tıbbi bitkiler oluşturmaktadır.

Ülkemiz tıbbi ve aromatik bitkiler ihracatı yıllara göre değişmekle birlikte 90 milyon dolar civarında gerçekleşmektedir. Bu değer içinde kekik, defneyaprağı ve kimyon ilk sıralarda yer almaktadır. Tıbbi bitkiler ithalatı ise 12 milyon dolar civarında olup en önemli ithal ürünleri olarak kekik, adaçayı, çörekotu, keçiyoynuzu ve ıhlamur ön sıralarda yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Tıbbi ve Aromatik Bitkiler, İhracat, İthalat

SUMMARY

MEDICINAL AND AROMATIC PLANTS ON TURKEY FOREIGN TRADE

Medicinal and aromatic plants have an important place in agricultural products because of their contributions to our national economy and additional income to local people.

Turkey one of the world's richest countries with regard to multiplicity of plant species and centre of many plant genes because of its ecological conditions. Medicinal plants grown in nature. Some part of these plants were exported and some parts were consumed in their local area.

Export of medicinal and aromatic plants is approximately 90 million dollars per year with varies according to the years. Within this value thyme, bay leaves and cumin is found in the first row. Medicinal plants import is approximately 12 million dollars per year and most imported products are thyme, sage, black cumin, carob and lime.

Keywords: Turkey, Medicinal and Aromatic Plants, Export, Import

¹Yayın Kuruluna Geliş Tarihi: Kasım, 2009

²Zir. Yük. Müh., Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü, YALOVA

GİRİŞ

Türkiye zengin bir bitki çeşitliliğine, geniş bir yüz ölçümüne ve farklı iklimlere sahip yapısıyla yabani ve kültürü yapılan tıbbi ve aromatik bitkiler yönünden önemli bir ekonomik potansiyele sahip bulunmaktadır. Bu ekonomik potansiyel, gelişmiş ülkelerdeki, yerleşmiş bitkisel ilaç, bitki kimyasalları, gıda katkı maddeleri, kozmetik ve parfümeri sanayilerinin girdisini teşkil eden pek çok bitkisel ürünü veren bitkilerin ülkemiz florasında yer almasından kaynaklanmaktadır. Doğal olarak yetişen bu bitkilerin bazılarında kalite özellikleri belirlenmiş ve kimyasal yapıları aydınlatılmıştır. Bunun yanında her geçen gün bu bitkiler ile ilgili bilimsel çalışmalar artarak devam etmekte ve bazı ekonomik öneme sahip türler kültüre alınarak tarla üretimine geçilmektedir.

Ülkemiz çok zengin doğasına rağmen, hala işlenmemiş bir bitki ihracatçısı olmaya devam etmektedir. Ülkemizde bitkisel ilaç sanayinin gelişmemesi, bunun yanında parfümeride kullanılan sentetik ürünlerin daha ucuz olması gibi nedenlerle, doğal uçucu yağların ikinci planda kalması, tıbbi ve aromatik bitkilerin üretim olanaklarını kısıtlamıştır. Ayrıca ülkemizde ne yazık ki hala doğadan toplanan bitkilerle ilgili yasal düzenlemeler olmaması kültüre alma çalışmalarını engellemiş, bunun sonucu olarak da standart ve kaliteli ürün elde etme imkanları çok yavaş gelişme göstermiştir. Aynı zamanda çok değerli olan bazı drogların doğadan toplanarak yok pahasına yurt dışına satılması neticesinde oluşan floradaki baskı, bazı türlerin azalmasına neden olmuş, nesli tehlike altında olan türler için sökümler ve toplama kotaları ile toplama yasakları getirilmiştir. Ülkemizin dünya pazarlarında söz sahibi olabilmesi için bu tür bitkilerin kültüre alınarak geliştirilmesi, yeterli çeşitlilik ve üretim ölçeğinin gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

MATERYAL VE METOT

Materyal

Bu çalışma derleme niteliğinde olup, çeşitli kuruluşlar tarafından yayınlanan tıbbi ve aromatik bitkiler üretimi ve dış ticareti ile ilgili her

türlü istatistiki veriler ve yayınlar materyal olarak kullanılmıştır.

Metot

Makro düzeyde çeşitli kaynaklardan derlenen verilerin analizinde yüzde hesaplarından yararlanılmıştır.

TIBBİ VE AROMATİK BİTKİLER

Üretim

Bugün dünyada kullanılan bitki sayısı Dünya Sağlık Örgütü'ne göre 20.000 civarındadır. Bunlardan 4.000 drog yaygın bir şekilde kullanılırken halen dünyada 2.000, Batı Avrupa'da ise 500 kadar tıbbi bitkinin ticareti yapılmaktadır (4).

Türkiye florası, belirlenen 10.000'in üzerinde bitki çeşidi ile Avrupa'nın tamamının sahip olduğu bitki sayısına (yaklaşık 12.000) yakın olup, büyük bir çeşitlilik ve zenginlik göstermektedir. Floranın 1/3'ünü aromatik bitkiler oluşturmaktadır olup, 3.000 kadar bitki de endemiktir. Aktarlarda satılan bitki sayısı 300 civarında olup 70-100 kadar bitkinin ihracatı yapılmaktadır (3).

Ülkemizde tıbbi olarak kullanılan bitkilerin sayısı 500 civarında olup, neredeyse tamamı doğal olarak yetişmektedir. Bunlardan çok az bir kısmı kültüre alınmıştır (7).

Son yıllarda tıbbi bitkilere olan talebin artması, tıbbi bitkilerin tarımını gündeme getirmiş ve bu bitkileri kültüre alma çalışmaları başlatılmış ve bazılarında da önemli gelişmeler kaydedilmiştir (2).

Bazı Avrupa ülkelerinde tarım arazisinin azalması ve işçilik ücretlerinin çok yüksek olması nedeniyle tıbbi bitki yetiştirilmesi hemen hemen terk edilmiştir. Bu nedenle Avrupa ülkeleri drog ihtiyaçlarını dış ülkelere ithalat yolu ile karşılamaktadır (5).

Tıbbi bitkilerdeki etkili maddelerin sentetik yolla elde edilenlere nazaran etkisinin çok yönlü olması, tıbbi ve aromatik bitkilerin ilaç sanayi yanında, gıda ve meşrubat, parfüm ve kozmetik endüstrisi gibi pek çok alanlarda kullanılması tüketimini hızlandırmış, buna bağlı olarak da üretim zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

Türkiye’de tıbbi ve aromatik bitkiler, genel olarak doğadan toplama yöntemiyle tedarik edildiğinden, bu bitkilerin üretim miktarlarına ilişkin resmi istatistikler mevcut olmayıp, bu konuda sağlıklı veri bulma olanağı da bulunmamaktadır. Bununla birlikte kültürü yapılan bir kısım tıbbi ve aromatik bitkinin üretim alan

ve miktarları Türkiye İstatistik Kurumu kayıtlarına geçmiş bulunmaktadır. Buna göre; ekiliş alanları ve üretim miktarları yıllara göre değişmekle beraber, 2006–2007 ve 2008 yıllarına ait, anason, kimyon, şerbetçiotu ve kekik ekiliş alanları ile üretim miktarlarına ilişkin rakamlar Çizelge 1’de verilmiştir.

Çizelge 1. Türkiye tıbbi ve aromatik bitki ekiliş alanı ve üretim miktarları (2006-2008), (1).

Table 1. Medicinal and aromatical plants area and production amount in Turkey (2006-2008), (1).

Bitki adı <i>Plant name</i>	2006		2007		2008	
	Alan <i>Area</i> (ha)	Üretim <i>Production</i> (ton)	Alan <i>Area</i> (ha)	Üretim <i>Production</i> (ton)	Alan <i>Area</i> (ha)	Üretim <i>Production</i> (ton)
Kimyon <i>Cumin</i>	21.154	11.998	18.326	9 159	18.351	8.879
Anason <i>Anise</i>	12.654	8.479	12.290	8 006	11.879	8.594
Kekik <i>Oregano</i>	5.885	7.979	6.075	5 350	8.413	10.082
Şerbetçiotu <i>Hop</i>	267	1.384	283	1 423	284	1.555

Türkiye’nin Tıbbi ve Aromatik Bitkiler İhracatı

Türkiye uzun zamandan bu yana tıbbi ve aromatik bitkileri ihraç eden önemli ülkeler arasında yer almakta olup, bu bitkilerin dışsatımı genellikle doğal floradan sökmeye ve toplamaya dayanmaktadır. Ülkemizde tıbbi ve aromatik bitkiler ihracatı çeşitli Gümrük Tarife İstatistik Pozisyon (GTİP) numaraları altında yapılmakta olup, pek çok bitki türü ‘diğerleri’ faslı altında ihraç edildiğinden adları ve ihraç değerleri tam olarak bilinmemektedir.

Türkiye İstatistik Kurumu kayıtlarından elde edilen rakamlara göre Türkiye’nin tıbbi ve aromatik bitkiler ihracatı yıllara göre değişmekle birlikte yaklaşık 90 milyon dolar civarında gerçekleşmekte olup, Türkiye’nin yıllar itibariyle başlıca tıbbi ve aromatik bitkiler ihracatı Çizelge 2’de verilmiştir. Çizelge 2 incelendiğinde; başta kekik, defneyapağı ve kimyon olmak üzere, keçiyoynuzu, adaçayı, anason, rezene, mahlep ve ihlamurun önemli ihraç türleri oldu-

ğu görülmektedir. İhracat miktar ve değerlerinde yıllar itibariyle önemli dalgalanmalar olduğu dikkati çekmektedir.

Çizelge 2’de verilen ve Türkiye’nin ihracatında önemli olan 16 bitkinin ihracat değeri, 2005 yılında 62 milyon dolar civarında iken, 2008 yılında 90 milyon dolar seviyesine ulaşmıştır. 2008 yılında yapılan ihracatın değer olarak %47.4’ü kekik, %22.1’i defne yaprağı, %10.3’ü anason, %7.5’i kimyon ve %4.2’si rezene ihracatından elde edilmiştir. Ülkemiz tıbbi ve aromatik bitki ihracatının en önemli kalemlerinden olan adı geçen bu 5 bitki türü, 2008 yılında ihraç edilen 16 bitkiye ait toplam ihracat değerinden %91.5 oranında pay almıştır.

Türkiye’nin tıbbi ve aromatik bitki ihracatında önemli olan türlerin, yıllar itibariyle ihraç edildiği ülkelere göre değişimleri çizelge 3,4,5,6, ve 7’de verilmiştir. 2008 yılında yapılan ihracatın değer olarak %47.4’ü kekik, %22.1’i defne yaprağı, %10.3’ü anason, %7.5’i kimyon ve %4.2’si rezene ihracatından elde edilmiştir. Ülkemiz tıbbi ve aromatik bitki ihra-

Çizelge 2. Türkiye'nin yıllara göre başlıca tıbbi ve aromatik bitkiler ihracatı (2005-2008), (1).
Table 2. According the years Turkey's major medicinal and aromatical plants exports (2005-2008), (1).

Bitki adı Plant name	2005		2006		2007		2008	
	Miktar Amount (Ton)	Değer Value (1000 \$)	Miktar Amount (Ton)	Değer Value (1000 \$)	Miktar Amount (Ton)	Değer Value (1000 \$)	Miktar Amount (Ton)	Değer Value (1000 \$)
Defne yaprağı Bay leaf	5.558	11.839	7.262	17.336	7.519	20.301	6.934	20.020
Kekik Oregano	10.425	17.883	12.202	22.608	11.308	39.493	9.683	42.878
Adaçayı Sage	1.689	4.695	1.710	4.594	1.530	4.479	373	1.541
Anason Anise	2.259	4.620	2.593	4.978	2.003	4.704	2.658	9.350
Kişniş Coriander	18	28	96	86	41	51	19	71
Kimyon Cumin	7.202	10.718	4.900	7.730	4.209	9.228	2.367	6.832
Rezene Fennel	1.481	1.684	1.294	2.224	1.057	2.125	1.945	3.793
Çemen Fenugreek	234	188	160	172	94	156	51	74
Mahlep Mahaleb	113	1.407	104	1.007	109	908	102	897
Meyan Kökü Liquorice	381	415	418	482	249	266	67	125
Keçiboynuzu Carob	4.102	5.885	2.705	4.833	3.623	5.264	518	838
İhlamur Lime	253	1.221	177	1.475	80	1.116	27	313
Sumak Sumac	990	946	976	1.002	965	1.176	1.175	1.771
Biberiye Rosemary	505	972	576	1.152	432	1.019	573	1.587
Çörekotu Nigella	45	89	37	90	45	163	38	139
Nane Spearmint	49	103	45	103	153	505	125	326
Toplam Total	35.304	62.693	35.255	69.872	33.417	90.954	26.655	90.555

catının en önemli kalemlerinden olan adı geçen bu 5 bitki türü, 2008 yılında ihraç edilen 16 bitkiye ait toplam ihracat değerinden %91.5 oranında pay almıştır.

Türkiye'nin tıbbi ve aromatik bitki ihracatında önemli olan türlerin, yıllar itibarıyla ihraç edildiği ülkelere göre değişimleri Çizelge 3, 4, 5, 6, ve 7'de verilmiştir.

Türkiye'nin yıllar itibarıyla önemli ülkelere göre kekik ihracatının verildiği Çizelge 3 ince-

lendiğinde; Ege Serbest Bölgesi'ne yapılan kekik ihracatı hariç tutulduğunda, başta ABD ve Almanya olmak üzere, İtalya ve Kanada en fazla kekik ihracatı yapılan ülkeler olarak göze çarpmaktadır. Türkiye dünyadaki en önemli kekik ihracatçısı ülkedir. Türkiye'den ihraç edilen kekiğin büyük bir bölümü *Origanum* cinsindedir. Ülkemizden kekik adı altında en fazla ihraç edilen tür ise İzmir kekiği olarak bilinen *Origanum onites*'tir.

Çizelge 3. Türkiye'nin yıllara ve önemli ülkelere göre kekik ihracatı (2005-2008), (1).
Table 3. According the years and major countries Turkey's oregano exports (2005-2008), (1).

Ülkeler Countries	2005		2006		2007		2008		2008 Değer Value (%)
	Miktar Amount (Ton)	Değer Value (1000 \$)	Miktar Amount (Ton)	Değer Value (1000 \$)	Miktar Amount (Ton)	Değer Value (1000 \$)	Miktar Amount (Ton)	Değer Value (1000 \$)	
Ege ser. böl. Ege free zone	2.554	5.572	3.615	8.764	3.279	12.615	3.342	20.346	47.5
ABD USA	3.227	4.814	3.311	5.598	3.407	11.332	2.457	8.472	19.8
Almanya Germany	1.229	1.943	1.457	2.299	1.479	6.658	990	4.918	11.5
İtalya Italy	480	803	413	706	397	978	446	1.377	3.2
Kanada Canada	285	439	408	601	352	1.438	301	914	2.1
Polonya Poland	208	268	221	300	229	722	216	845	2.0
Hollanda Holland	598	950	606	895	388	1.042	195	749	1.7
Fransa France	213	403	184	351	164	540	149	719	1.7
Japonya Japan	104	308	43	113	31	137	95	585	1.4
Avustralya Australia	151	212	124	186	100	259	194	437	1.0
İngiltere England	132	264	87	196	67	229	83	387	0.9
Güney Afrika South Africa	98	150	131	189	105	212	128	353	0.8
Yunanistan Greece	62	85	122	156	238	427	156	311	0.7
Belçika Belgium	112	201	136	294	160	720	81	259	0.6
İsrail Israel	104	125	89	133	187	471	63	149	0.3
Toplam Total	9.557	16.537	10.947	20.781	10.583	37.780	8.896	40.821	95.2
Diğerleri Others	868	1.346	1.255	1.827	725	1.713	787	2.057	4.8
Genel toplam Grand total	10.425	17.883	12.202	22.608	11.308	39.493	9.683	42.878	100.0

Kekik ihracatı yapılan ülkelere ait ihracat miktar ve değerlerinde yıllara göre önemli dalgalanmalar olduğu dikkati çekmektedir. 2005–2008 yılları arasında kekik ihracat değeri devamlı bir artış göstermiş olup, 2008 yılında 2005 yılına göre %140 oranında artış göstererek 42.9 milyon dolar seviyelerine ulaşmıştır. 2008 yılı ihracat değerleri dikkate alındığında; Ege Serbest Bölgesi (%47.5), ABD (%19.8), Al-

manya (%11.5), ve İtalya (%3.2) en fazla kekik ihracatı yapılan ülkelerdir. ABD, Türkiye'nin kekik ihracatının gerçekleştirildiği en önemli ülke konumundadır. Ege Serbest Bölgesine yapılan kekik ihracatı değer olarak yıllara göre sürekli artış göstermiş olup, Ege Serbest Bölgesine gerçekleştirilen ihracatın diğer ülkelere yapılan ihracattan ayrı değerlendirilmesinde fayda vardır. Ülkelere göre değişimle birlikte, genel

olarak, 2005 ve 2006 yıllarında 1 kg kuru kekik, ortalama 1.7-1.9 dolardan ihraç edilirken, 2007 yılında kekiğin birim ihraç fiyatı 3.5 dolara, 2008 yılında ise 4.4 dolar düzeyine ulaşmıştır.

Dünyanın en büyük kaliteli defne üreticisi olan Türkiye, aynı zamanda defne yaprağı dış-satımı yapan birkaç ülkeden birisidir. Türkiye dünya defne ihracatında hemen hemen tek ihracatçı ülke konumunda olup, toplam ihracatın %90'ını karşılamaktadır. Türkiye'nin defneyaprağı ihracatı yaptığı ülkeler yıllara göre farklılıklar göstermektedir (Çizelge 4). Çizelge 4 incelendiğinde Vietnam, Ege Ser. Böl., Polonya, Almanya ve ABD defneyaprağı ihracatının yapıldığı belli başlı ülkeler olarak göze çarpmaktadır. Ege Serbest Bölgesi ve Vietnam'a yapılan defneyaprağı ihracatı son yıllarda büyük bir artış göstermiştir.

2008 yılı ihracat değerleriyle defneyaprağı ihracatının en fazla yapıldığı ülkeler, Ege Ser-

best Bölgesi hariç tutulduğunda Vietnam, Polonya, Almanya ve ABD olup; toplam defneyaprağı ihracat değerinden bu ülkeler sırasıyla %32.1, %11.5, %9.6, ve %7.0 oranında pay almışlardır. Japonya, Brezilya ve Hollanda da defneyaprağı ihracatı yaptığımız önemli ülkeler arasında görülmektedir.

Defneyaprağı ihracatımız yıllar itibariyle miktar olarak çok fazla bir değişim göstermesine karşılık değer olarak oldukça büyük artış sağlamıştır. 2005 yılında 1 kg defneyaprağı birim ihraç değeri 2.1 dolar iken; 2008 yılında 2.88 dolara yükselmiştir. Defneyaprağı ihracatında dünyada tekel konumunda olmamıza ve dünya talebi belli olmasına karşın, bazı yıllarda fazla kesim yapılması fiyatların düşmesine neden olmaktadır. Aşırı kesim doğa tahribini gündeme getirmektedir. Bu nedenlerle kontrollü kesimler yapılmalı ve uygun yörelere plantasyonlar kurulmalıdır.

Çizelge 4. Türkiye'nin yıllara ve önemli ülkelere göre defne yaprağı ihracatı (2005-2008), (1).
Table 4. According the years and major countries Turkey's bay leaf exports (2005-2008), (1).

Ülkeler Countries	2005		2006		2007		2008		2008 Değer Value (%)
	Miktar Amount (Ton)	Değer Value (1000 \$)	Miktar Amount (Ton)	Değer Value (1000 \$)	Miktar Amount (Ton)	Değer Value (1000 \$)	Miktar Amount (Ton)	Değer Value (1000 \$)	
Vietnam Vietnam	818	1.234	2.147	4.315	3.027	5.786	3.138	6.418	32.1
Ege ser.böl. Ege free zone	421	1.493	343	1.574	344	1.883	450	2.303	11.5
Polonya Poland	367	1.096	450	1.345	471	1.766	426	1.921	9.6
Almanya Germany	387	1.168	400	1.567	411	1.950	229	1.394	7.0
ABD USA	508	983	641	1.283	706	1.672	368	1.077	5.4
Japonya Japan	199	677	238	936	192	885	214	952	4.8
Brezilya Brazil	336	543	361	729	424	995	318	770	3.8
Hollanda Holland	213	461	139	436	177	608	150	464	2.3
Rusya Fed. Russian Fed.	319	525	91	196	153	432	176	436	2.2
Romanya Romania	92	144	83	164	73	184	119	411	2.1
Toplam Total	3.660	8.324	4.893	12.545	5.978	16.161	5.588	16.146	80.6
Diğerleri Others	1.898	3.515	2.369	4.791	1.541	4.140	1.346	3.874	19.4
Genel toplam Grand total	5.558	11.839	7.262	17.336	7.519	20.301	6.934	20.020	100.0

Kimyon ihracat miktar ve değerinde üretim miktarına ve dünya piyasalarına bağlı olarak önemli dalgalanmalar olmakta ve Türkiye de bu dalgalanmalardan büyük ölçüde payını almış bulunmaktadır.

Türkiye dünya kimyon piyasasında en önemli ihracatçı ülke konumundadır. Dünyada en fazla kimyon üretiminin yapıldığı ülke Hindistan'dır. Ancak Hindistan da baharat kullanımının ve özellikle kimyon tüketiminin fazla olması nedeniyle, üretilen kimyon ancak ülkenin iç tüketimine cevap vermektedir. Türkiye'nin yıllar itibariyle önemli ülkelere göre kimyon ihracatının verildiği Çizelge 5 incelendiğinde Ege Serbest Bölgesi hariç tutulduğunda, kimyon ihracatı yaptığımız önemli ülkelerin başında, ABD, Almanya, Brezilya gelmektedir. 2005 yılında miktar ve değer olarak en yüksek

seviyelerinde olan kimyon ihracatı, yıllar itibariyle büyük dalgalanmalar göstermiş, 2008 yılında 2.367 ton kimyon ihracatı yapılarak, karşılığında 6.832.000 dolarlık döviz girdisi elde edilmiştir.

Ülkelere göre değişmekle birlikte genel olarak, 2005 yılında 1 kg kimyon, ortalama 1.48 dolardan ihraç edilirken, 2008 yılında birim ihrac fiyatı artış göstererek 2.88 dolar seviyelerine ulaşmıştır. Ege Serbest Bölgesi hariç tutulduğunda 2008 yılı ihracat değerlerine göre ABD %41.5, Almanya %9.9 ve Brezilya %6.8, ile en fazla kimyon ihracatı yaptığımız ülkeler olarak dikkati çekmektedir. Bu ülkelerin yanında dünyanın birçok ülkesine kimyon ihracatı yapılmakta olup, Fransa, İsrail, Belçika ve Hollanda kimyon ihracatı yaptığımız diğer önemli ülkeler arasında sayılabilir.

Çizelge 5. Türkiye'nin yıllara ve önemli ülkelere göre kimyon ihracatı (2005-2008), (1).
Table 5. According the years and major countries Turkey's cumin exports (2005-2008), (1).

Ülkeler Countries	2005		2006		2007		2008		2008 Değer Value (%)
	Miktar Amount (Ton)	Değer Value (1000 \$)	Miktar Amount (Ton)	Değer Value (1000 \$)	Miktar Amount (Ton)	Değer Value (1000 \$)	Miktar Amount (Ton)	Değer Value (1000 \$)	
ABD USA	1.698	2.468	1.340	2.067	1.733	3.364	1.273	2.835	41.5
Ege ser. böl. Ege free zone	206	348	362	695	295	945	342	1.311	19.2
Almanya Germany	104	212	163	295	62	204	158	677	9.9
Brezilya Brazil	844	1.245	281	406	255	556	149	464	6.8
Fransa France	67	118	57	112	39	123	30	169	2.5
İsrail Israel	119	175	150	295	106	228	51	169	2.5
Belçika Belgium	44	75	79	164	77	191	61	151	2.2
Hollanda Holland	195	318	295	445	63	189	31	132	1.9
İspanya Spain	388	589	290	447	86	194	26	81	1.2
Bulgaristan Bulgaria	203	295	111	168	79	231	22	54	0.8
Toplam Total	3.868	5.843	3.128	5.094	2.795	6.225	2.143	6.043	88.5
Diğerleri Others	3.334	4.875	1.772	2.636	1.414	3.003	224	789	11.5
Genel toplam Grand total	7.202	10.718	4.900	7.730	4.209	9.228	2.367	6.832	100.0

Türkiye'nin anason ihracatında ABD, Brezilya, Almanya ve Peru en önemli pazarlar olarak göze çarpmaktadır (Çizelge 6). Çizelge 6 incelendiğinde; anason ihracatında yıllara ve ülkelere göre büyük dalgalanmaların olduğu dikkati çekmektedir. 2008 yılı değerlerine göre Türkiye'nin anason ihracatından ABD %25.3,

Brezilya %18.2 Almanya %8.3, Peru %7.0 oranında pay alırken, aynı yıl Ege Serbest Bölgesinde bu oran %4.8 olmuştur. Belçika, Hollanda, Paraguay ve İtalya anason ihracatı yaptığımız diğer önemli ülkeler olarak göze çarpmaktadır.

Çizelge 6. Türkiye'nin yıllara ve önemli ülkelere göre anason ihracatı (2005-2008), (1).
Table 6. According the years and major countries Turkey's anise exports (2005-2008),(1).

Ülkeler Countries	2005		2006		2007		2008		2008 Değer Value (%)
	Miktar Amount (Ton)	Değer Value (1000 \$)	Miktar Amount (Ton)	Değer Value (1000 \$)	Miktar Amount (Ton)	Değer Value (1000 \$)	Miktar Amount (Ton)	Değer Value (1000 \$)	
ABD USA	576	1.229	379	731	372	840	689	2.365	25.3
Brezilya Brazil	284	431	434	787	242	531	493	1.703	18.2
Almanya Germany	273	629	329	747	257	822	191	775	8.3
Peru Peru	115	226	76	140	121	223	192	651	7.0
Ege ser. böl. Ege free zone	201	417	257	484	112	284	134	448	4.8
Belçika Belgium	70	184	53	144	82	231	89	324	3.5
Hollanda Holland	9	18	60	110	107	271	81	301	3.2
Paraguay Paraguay	15	26	-	-	-	-	88	292	3.1
İtalya Italy	161	389	109	218	63	127	77	280	3.0
İspanya Spain	174	287	529	913	237	450	75	260	2.8
Toplam Total	1.878	3.836	2.226	4.274	1.593	3.779	2.109	7.399	79.1
Diğerleri Others	381	784	367	704	410	925	549	1.951	20.9
Genel toplam Grand total	2.259	4.620	2.593	4.978	2.003	4.704	2.658	9.350	100.0

Türkiye'nin yıllar itibariyle önemli ülkelere göre adaçayı ihracatı Çizelge 7'de verilmiştir. Çizelge 7 incelendiğinde Ege Serbest Bölgesi'ne yapılan adaçayı ihracatı yıllar itibariyle miktar ve değer olarak sürekli artmış, 2008 yılında toplam ihracatın değer olarak %80.9'unu Ege Serbest Bölgesi'ne yapılan ihracat meydana getirmiştir. Ege Serbest Bölgesi hariç tutulursa, adaçayı ihracatı yaptığımız önemli ülkelerin başında İtalya %3.1, ABD %2.2, Hollanda %1.9 ve İspanya %1.8 gelmektedir. Ülkemizde tıbbi adaçayı (*Salvia officinalis*) doğal florada

bulunmadığı için doğadan toplanarak ihracatı söz konusu değildir. Ülkemizde doğada en çok bulunan adaçayı türü Anadolu adaçayı (*Salvia triloba* sny. *Salvia fruticosa*) türüdür. Daha çok batı ve güney bölgelerinde yayılış gösteren bu tür doğal floradan toplanıp ihraç edilmektedir. Bunun yanında doğal florada bulunan diğer adaçayı türleri de toplanıp ihraç edilmektedir. Fakat istatistiklerde tür bazında ayırım yapılmadığı için bütün türler adaçayı adı altında gözükmektedir. Ülkemiz florası adaçayı türleri açısından dünyanın en zengin florasına sahip

olup, ekonomik öneme sahip ve florada bol miktarda olan türlerin toplanıp ihraç edilmesi söz konusudur. Adaçayı ihracatı yıllar itibariyle miktar ve değer olarak 2005–2007 yılları arasında yaklaşık değerler içerirken, 2008 yılında

önemli bir düşüş göstermiştir. Bunun yanında birim ihraç değeri açısından değerlendirildiğinde 2005 yılında 1 kg adaçayı 2.77 dolardan ihraç edilirken, 2008 yılında bu değer 4.13 dolara yükselmiştir.

Çizelge 7. Türkiye'nin yıllara ve önemli ülkelere göre adaçayı ihracatı (2005-2008), (1).
Table 7. According the years and major countries Turkey's sage exports (2005-2008), (1).

Ülkeler Countries	2005		2006		2007		2008		2008 Değer Value (%)
	Miktar Amount (Ton)	Değer Value (1000 \$)	Miktar Amount (Ton)	Değer Value (1000 \$)	Miktar Amount (Ton)	Değer Value (1000 \$)	Miktar Amount (Ton)	Değer Value (1000 \$)	
Ege ser. böl. Ege free zone	802	2.575	926	2.807	845	2.635	279	1.246	80.9
İtalya Italy	155	334	203	420	153	357	17	48	3.1
ABD USA	141	172	90	109	110	148	26	34	2.2
Hollanda Holland	13	33	32	83	7	25	5	29	1.9
İspanya Spain	32	85	21	51	5	16	7	27	1.8
Japonya Japan	122	457	89	310	92	354	2	12	0.8
Almanya Germany	187	456	122	277	129	410	1	5	0.3
Kanada Canada	34	62	62	105	21	47	2	5	0.3
İngiltere England	103	305	78	223	29	93	1	2	0.1
Avustralya Australia	27	60	4	10	29	98	1	2	0.1
Toplam Total	1.616	4.539	1.627	4.395	1.420	4.183	341	1.410	91.5
Diğerleri Others	73	156	83	199	110	296	32	131	8.5
Genel toplam Grand total	1.689	4.695	1.710	4.594	1.530	4.479	373	1.541	100.0

Türkiye'nin Tıbbi ve Aromatik Bitkiler İthalatı

Türkiye'nin tıbbi ve aromatik bitkiler ithalatı, yıllara göre değişmekle birlikte, baharat bitkileri de dahil edildiğinde 11-12 milyon dolar civarlarında gerçekleşmektedir. Özellikle 2006 yılında 6 milyon dolar civarında olan tıbbi bitki ithalatının 2008 yılında iki katına çıkarak yaklaşık 12 milyon dolar seviyesinin üzerinde gerçekleştiği göze çarpmaktadır. Yıllar itibariyle başlıca tıbbi ve aromatik bitkiler ithalat miktar ve değerleri ile ithalat yapılan önemli ülkeler

Çizelge 8'de verilmiştir. Çizelgede yer alan bitkilerden en büyük değere sahip olan kekik reexport yapılmak ve dünya kekik piyasasında etkin olmak için ithal edilmektedir. Adaçayı ise ülkemiz doğal florasında bulunmayan ve kültürü yapılmayan tıbbi adaçayı (*Salvia officinalis*) olup ithal edilmesi zorunludur. Diğer taraftan keçiboynuzu ve ıhlamur da dış piyasadan gelen talepler doğrultusunda ithal edilerek tekrar ihraçta sunulmaktadır. Çörekotunun ülkemizde üretimi yapılmamaktadır. Doğal floradan toplanan miktar ise ülke ihtiyacına cevap vermemektedir. Bu nedenle ülkemizde özellikle gıda ala-

nında yoğun kullanımı bulunan bu bitkiye ait tohumların ithal edilerek karşılanması gerekmektedir.

Tıbbi ve aromatik bitkiler ithalatında en önemli kalemler başta anason ve adaçayı olmak

üzere, çörekotu ve keçiboynuzu olarak göze çarpmaktadır. Anason ve çörekotu ithalatında Suriye, adaçayı ithalatında Arnavutluk ve Sırbistan, keçiboynuzu ithalatında K.K.T.C. ithalat yaptığımız ülkeler olarak dikkati çekmektedir.

Çizelge 8. Türkiye'nin yıllar itibariyle başlıca tıbbi ve aromatik bitkiler ithalatı (2006-2008), (1).
Table 8. According the years Turkey's major medicinal and aromatical plants imports (2006-2008), (1).

Bitki adı Plant name	2006		2007		2008		İthalat yapılan önemli ülkeler Major importer countries
	Miktar Amount (Ton)	Değer Value (1000 \$)	Miktar Amount (Ton)	Değer Value (1000 \$)	Miktar Amount (Ton)	Değer Value (1000 \$)	
Defne yaprağı Bay leaf	13	44	12	87	41	111	ABD, Gürcistan, Polonya, Suriye USA, Georgia, Poland, Syria
Kekik Oregano	320	497	2.341	4.456	851	2.486	Polonya, Fas, Arnavutluk, Şili, Peru Poland, Morocco Albania, Chile, Peru
Adaçayı Sage	642	1.205	564	1.018	1.155	2.928	Arnavutluk, ABD, Bosna-Hersek Albania, USA, Bosnia, Herzegovina
Anason Anise	37	64	276	483	82	248	Suriye, ABD, İspanya, Suriya, USA, Spain
Kişniş Coriander	268	84	304	138	202	183	Bulgaristan, Ukrayna, Afganistan Bulgaria, Ukrain, Afghanistan
Kimyon Cumin	587	941	688	1.270	507	903	Suriye, ABD, Hindistan Syria, USA, India
Rezene Fennel	205	206	111	116	266	386	Sırbistan, Almanya, Makedonya Serbia, Germany, Macedonia
Çöven Soapworth	305	115	550	212	484	201	Afganistan Afghanistan
Ginseng kökü Ginseng	4	55	3	37	3	51	Çin, ABD, Almanya China, USA, Germany
Meyan kökü Licorice	3	62	8	121	5	88	İtalya, İran, Çin Italy, Iran, China
Keçiboynuzu Carob	945	475	648	605	673	1.048	KKTC, Mısır KKTC (Cyprus), Egypt
İhlamur Lime	77	278	113	523	137	1.163	Çin, Bosna-Hersek, Almanya China, Bosnia-Herzegovina, Germany
Sumak Sumac	168	28	274	27	140	14	Afganistan, İran, Ürdün Afghanistan, Iran, Jordan
Zerdeçal Turmeric	277	287	384	191	109	150	Hindistan, İran, Çin India, Iran, China
Biberiye Rosemary	426	385	387	375	553	613	Fas, Tunus Morocco, Tunisia
Çörekotu Nigella	478	213	1.617	1.195	1.505	1.254	Suriye, Hindistan, Etiyopya, İran Syria, India, Ethiopia, Iran
Tarçın Cinnamon	899	530	829	500	670	413	Endonezya, Singapur, Vietnam Indonesia, Singapore, Vietnam
Karanfil Clove	120	195	136	137	83	99	Singapur, Brezilya, Meksika Singapore, Brasil, Mexico
Zencefil Ginger	323	197	247	172	235	215	Çin, Tayland, Hindistan China, Thailand, India
Küç. hin. cev. Nutmeg	6	14	18	45	4	22	Endonezya, Singapur Indonesia, Singapore
Köri Curry	44	30	39	35	102	81	Hindistan India
Kakule Cardamom	10	22	2	7	11	45	Guatemala, Singapur, Hindistan Guatemala, Singapore, India
Toplam Total	6.157	5.927	9.551	11.750	7.818	12.702	

SONUÇ

Türkiye tıbbi ve aromatik bitkiler yönünden dünyanın en önemli ülkelerinden birisi olmasına rağmen, tıbbi ve aromatik bitki ihracatı henüz istenilen düzeylerde bulunmamaktadır. Yıllara göre değişmekle birlikte 90 milyon dolar civarlarında tıbbi ve aromatik bitki ihracatı gerçekleştirilirken, 11-12 milyon dolar düzeylerinde de ithalat yapılmaktadır.

Türkiye'den 200 civarında bitkisel droga talep olmasına rağmen ancak 70-100 arası drog ihraç edilmektedir (2). Bu drogların büyük kısmının ne olduğu ihracat istatistiklerinde yer almamaktadır. En çok ihracatı yapılanlar dışındaki bitkisel ürünler ihracat istatistiklerinde "diğerleri" faslında yer almaktadır. Bu yüzden ülkemizden ihraç edilen drogların tam bir listesine ulaşabilmek mümkün olmamaktadır. İhraç miktarları az olan drogların isimlerinin de istatistiki kayıtlarda yer alması gerekmektedir. Böylece ülkemizden ihraç edilen drogların adı ve ihraç miktarları doğru olarak ortaya çıkacak, böylece tıbbi ve aromatik bitkiler sektörü ve araştırmacılar daha doğru istatistiki bilgiler elde etmiş olacaklardır.

Bu bitkiler üzerinde sağlıklı çalışmalar yapılabilmesi için bunların ticaretlerinin izlenmesi, ihracat ve özellikle üretim miktarlarının ve bunların ne kadarının doğadan toplama ve ne kadarının da tarla üretiminden geldiğinin istatistiklerde açık ve net olarak yer alması zorunluluğu bulunmaktadır. Bunun yanında özellikle doğadan toplama sonucu elde edilen ürünlerde toplanmanın nereden yapıldığına ilişkin bilgilerin mutlaka belirtilmesi gerekmektedir. Böylece toplama alanlarının takip edilmesi ve aşırı toplamaların önüne geçilerek flora üzerindeki baskının azaltılması da sağlanmış olacaktır.

Ülkemiz, ne yazık ki, hala bir işlenmemiş tıbbi bitki ihracatçısı durumundadır. Temizleme, ayıklama, tasnifleme, toptan ve perakende paketleme işlemleri daha çok baharat ve çay olarak kullanılan sınırlı sayıda bitkisel drogun üretiminde uygulanmaktadır. Standartlara uygun bitkisel drog üreten imalatçıların, işlenmiş tarım ürünlerinin Avrupa Birliği ülkelerine serbest giriş hakkından yararlanarak Avrupa pazarlarında pay kapma şansları yüksektir. Bunun

için, ürün çeşitliliğinin arttırılması ve arzulanan standartlara uygun drogların hijyenik şartlarda üretilmesi sağlanmalıdır (7).

Tıbbi ve aromatik bitkilerde doğadan toplanmanın kontrollü ve standartlara uygun yapılabilmesi için mutlaka toplama kotalarını içeren yasal zorunluluklar oluşturulmalıdır. Bunun yanında tıbbi ve aromatik bitkiler üretici, toplayıcı ve toptancılarına yönelik birlikler ve kooperatifler kurulması, hem standart ürün elde edilmesinde hem de katma değer yaratma açısından son derece önemlidir.

Bitkisel ürün üzerinde yapılacak olan her işlem bitkisel drogun değerinin artmasına ve katma değer in ülkemizde kalmasına yol açacaktır. Yabancı bitki toplarken veya toplatırken doğanın tahrip edilmemesi ve ekolojik dengelerin bozulmaması için özen gösterilmelidir. Talebi artan bitkilerin tarımına geçilmeli ve doğal kaynaklardan kültür bitkilerinin üretiminde gen kaynağı olarak yararlanılmalıdır.

KAYNAKLAR

1. Anonim, 2009. Türkiye İstatistik Kurumu Kayıtları. *Ankara*.
2. Arslan, N., 1990. Tıbbi Bitkilerin Kültürü ve Önemi. *Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Dergisi, Sayı: 53, Ankara. s:7-8*.
3. Başer, K. H. C., 1997. Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin İlaç ve Alkollü İçki Sanayilerinde Kullanımı. *İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 1997-39, İstanbul*.
4. Başer, K. H. C., 1998. Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin Endüstriyel Kullanımı. *Anadolu Üniversitesi Tıbbi ve Aromatik Bitki ve İlaç Araştırma Merkezi Bülteni (TAB) 13-14. Eskişehir, S: 19-43*.
5. Baytop. T., 1999. Türkiye'de Bitkiler ile Tedavi. *Nobel Tıp Kitabevleri. ISBN. 975-420-021-1. s. 75*.
6. Binici, A., 2002. Baharat Değerlendirme Raporu. *Orta Anadolu İhracatçıları Birliği, Ankara*.
7. Sarı, A. O., B. OĞUZ, 2000. Türkiye ve Dünya'da Bazı Tıbbi, Kokulu ve Baharat Bitkilerinin Yeri ve Önemi. *Ege Tarımsal Araştırma Enstitüsü, Yayın No:98, İzmir*.